

Platon'da Adalet Tasarımı

Nurten KİRİŞ*

GİRİŞ

Platon, tarihin tanıdığı en büyük filozoflardan birisi olarak kendisinden sonra gelen felsefeleri, düşünce sistemlerini, dünya görüşlerini oldukça etkilemiş ve onlar tarafından tartışma konusu olmuştur. Çalışmanın konusu olan adalet kavramı, Platon'un felsefesinin merkezinde olan bir kavramdır. Platon'a geçmeden önce genel olarak adalet kavramının ne olduğuna baktığımızda onun felsefenin en eski sorularından birisi olduğunu görmekteyiz. İlk olarak etimolojik tahlil ile adalet nedir diye bakarsak Yunanca "Dike" ve "Dikaiosune" Almanca "Gerechtigkeit", Fransızca ve İngilizce "Justice" kelimeleriyle karşılığını bulan adalet kavramı Türkçe'ye Arapça "adl" kökünden gelmiştir.¹ Kelime anlamı itibarıyla adalet kavramı nedir diye bakarsak, sözlüklerde; en yüce, nesnel ve mutlak bir değer anlamını olarak insanın davranışını ahlaki açıdan inceleyen ve eleştiren bir düşünce; hakka ve doğruluğa saygıyı temel alan ahlak ilkesi; doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık ve doğru muamele olarak geçmektedir.²

Platon felsefesinin önemli dayanaklarından biri olan adalet kavramı ise, özellikle ahlak felsefesinin ve siyaset felsefesinin ilgi alanındadır. Hocası

Sokrates'in ahlak öğretisini geliştiren Platon, gerçeklerin var olduğu dünyayı idealar dünyası, görünüşlerin bulunduğu dünyayı da fenomenler dünyası olarak iki ayrı dünya tasarımıyla açıklarken; bu öğretisine paralel olarak ahlak yasalarını, insan ve fenomenler dünyasından bağımsız ve idealar dünyasında nesnel ve objektif bir varlığa sahip olan idea cinsinden varlıklar olarak görmektedir. Ona göre, bilgelik, cesaretlilik, ölçülülük gibi bir erdem olan adalet, aynı zamanda iyi ideası gibi evrensel, tümel, saf ve değişmez gerçektir. Adaletin etimolojik tahlilinin ve Platon'un adalet hakkındaki görüşlerinin kısa bir özetini verdikten sonra, şimdi de bu görüşlerin temelini, bağlantı noktalarını ve tartışma konusu olan yönlerini daha detaylı bir şekilde ele almak gerekmektedir.

PLATON FELSEFESİNDE ADALET

Platon felsefesinde bahsi geçen kavram farklı anlamlarda tüm sisteminin içinde yer almaktadır. Onun sisteminde adalet bireysel ve toplumsal düzeyde bir uyum ve denge halindedir. Platon adaletin bir uyum olması durumunu, site düzeyinde sosyal sınıflar arasındaki uyum; birey düzeyinde de ruhun kısımları arasındaki uyum olarak açıklar. Bu çift başlı yönüyle de adalet hem ahlakın hem

siyasetin konusu haline gelir. Onun felsefesinde adalet ruhun bilgelik, cesaret, kendine hakim olma gibi erdemlerinin yanı sıra varolan bir erdemdir ve diğer erdemlerin tümünü kapsar. Bir başka deyişle, ruhun bu erdemleri adalet erdeminden ortaya çıkar.

Yine Platon'a göre, adalet en iyi şeyle en kötü şeyin ortasındadır. "İnsanlar hep adalet ile adaletsizliği ün, şeref, kâr için överler veya yererler. Hâlbuki başlı başına adalet ve adaletsizlik vardır. O da insanın içindedir. Bunlar kendisinden iyi veya kötüdürler." Öte yandan onun felsefesinde adalet bir araç değil bizzat amaçtır. İnsanlar bu amaç doğrultusunda davranışlarını ve hayatlarını düzenlemelidir.

Platon'un adalet ile ilgili görüşlerinin temelinde şüphesiz hocası Sokrates vardır. Çünkü Sokrates Atina demokrasisi tarafından yerleşik Tanrılara karşı çıkmak ve gençlerin ahlakını bozmak ile suçlanmış ve tutuklanmıştır. Sorgulandığı sırada ölüm cezasına çarptırılmıştır ancak ona, "felsefeyi bırak serbest ol" şeklinde bir teklif getirilmiştir. Bu teklife karşılık Sokrates şu karşılığı verir.

"Atinalılar! Size saygı ve sevgim vardır. Ama ben size değil daha çok Tanrı'ya boyun eğirim. Son soluğuma değin elimden geldiğince felsefe ile uğraşmaktan, sizleri buna yöneltmekten, felsefeyi öğretmekten geri durmayacağım. İnsanları erdemli olmaya çağırarak Tanrının buyruğudur. Erdem, zenginlikle,

parayla, pulla elde edilmez. Ama her türlü iyilik erdemden gelir. Onun için canın, tının eğitimine, yetkinliğine önem vermek gerekir ki adaletli bir yapı kazansın."³

Sokrates'e göre iyi olan şey doğru ve adaletlidir. Erdem bilgi olduğundan, bir erdem olarak adalet de bilgidir. Adalet iyi olanı kötünden ayırma bilgisidir ve öncelikle bunun öğretilmesi gerekmektedir. Sokrates kendi sisteminde bu konuya önemli bir yer atfetmekle birlikte, geliştirilmeye ihtiyacı olan bir ahlak kavramı olmaktan da öteye götürememiştir. Öğrencisi Platon ise, yaşadığı dönemin koşulları itibarıyla bu soruna daha idealist açıdan yaklaşır, değişmeyen ve sonsuz adaleti savunarak adaletin göreceliğini ortaya atan ve Sokrates'in ölümüne neden olan sofistlerden ayrılır.

Platon mutlak adaletin varlığını savunarak yola çıkar. Bu konuda adaletin göreceliğini iddia eden bazı sofist filozoflardan ayrılır. Örneğin Sofistlerden Gorgias'a göre en yüksek erdem retoriktir. Kişi bununla ayrıcalık ve üstünlük kazanır. Retorik yargı yerlerinde, meclislerde sözle kandırma kudretidir. İnsanları adalet ve adaletsizliğe değil, istediğimiz şeye retorik sanatı sayesinde inandırırız.⁴

Platon'a göre ise Gorgias, hata yapmaya retoriği sanat olarak görmekle başlamıştır, çünkü retorik bir sanat değildir. O, bir çeşit haz ve zevk vermeye yarayan görenektir. Öte yandan Platon adalet ve adaletsizliğe herhangi bir yol ile inandırılmanın da mümkün olmadığını söyler. Ona göre adalet öğrenilebilen meşakkatli bir süreçtir ve

* Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Elemanı

(1) Bediâ Akarsu, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, Adalet Md, TDK Yay., Ankara, 1975.(2) Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Adalet Md, İstanbul, 1999.(3) Platon, *Devlet*, (çev. Selahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimboz), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, 376/a.(4) Platon, *Sokrates'in Savunması*, (çev. Teoman Aktürel), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, 29/d. a.(5) Platon, *Gorgias*, (çev. Melih Cevdet Anday), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, 425/d-e.

bir kez adaleti öğrenen adam adaletlidir ve hiçbir zaman adaletten sapmaz.⁶

Sofistlerden Polos'a göre ise; hatipler toplumun en iktidarlı olanlarıdır. İktidarı elde etmek insana mutluluk verir. Çünkü güçlü olan istediğini öldürür, sürer, malını elinden alır. Suçlu damgasını yemediği gibi cezadan da kurtulur ve mutlu olur.⁷ Bu durum adaletsizlikmiş gibi görünse de mutlu olmanın tek yoludur.

Polos'un adaletsizce kullanılan gücün mutluluk sağlayacağı tezine karşılık Platon cevap verir. Haksızlık etmek başlı başına bir kötülüktür. Haksızlık etmekten haksızlığı uğramayı tercih ederim. "Kadın ve erkek kim adaletli ise mutlu olan odur. Haksızlık yapan ise mutsuzdur. Adaletsiz kişinin işlediği suçlar cezasız kalırsa daha da mutsuz olur. Ceza ruhunu tedavi edeceğinden mutsuzluğunu azaltır. Çünkü adaletsizlik en çirkin olandır. Çirkin olanda kötüdür ve acı verir. Adalet ise güzel, faydalı hoş ve yararlı olandır. Bu nedenle de iyidir. Bundan dolayı haksızlık etmek haksızlığa uğramaktan daha acı vericidir."⁸

Platon'un bu cevaplarına yine Sofistlerden Kallikles karşı çıkar. Ona göre iyilik kuvvet, kudret ve iktidar demektir. Çoğunluğun ve kudretlilerin buyrukları tabiata göre en iyi ve en güzeldir. En iyi ve iktidarlı olanlar idare işlerinden anlayan ve korkusuz olanlardır. Krallar ve idareciler ellerinde tuttukları gücün nimetlerinden sonuna kadar faydalanmalıdır. Onlar arzularına karşı koymamalıdır. İsteklerinin yerine

getirilmesi onları mutlu eder. Bütün isteklere sahip olup onları doyurabilmek ve mutlu yaşayabilmek için bunda zevk bulmak gerekir. Dolayısıyla Platon'un iddiaları tamamen mutluluğa ve iyilik erdemine aykırıdır.⁹

Platon Kallikles'e şöyle karşılık verir. Akıllı ile akılsızlar, bilgiler ile bilgisizler, korkaklar ile cesurlar, acı ve zevki hemen hemen aynı derecede hissederler. Fakat bilgiler ve cesurlar iyi, korkaklar ve duygusuzlar ise kötüdürler. İyiler kendilerinde iyilik bulunduğu için iyi, kötüler de kendilerinde kötülük bulunduğu için kötüdürler.¹⁰ Dolayısıyla iyilik adaletsiz kral ve idarecilerin ellerinde bulunan güçten bağımsız bir şeydir. Yine Platon'a göre elde edilmesine çaba gösterilecek şey, "asıl iyi"nin bilgisiyle donanarak erdemli ve mutlu olmaktır. Çünkü adaletin ne olduğunu öğrenen adaletli olur ve adil davranır. Adaletli olanı yapmak isteyen adam, adaletli olmayı yapmaz.¹¹ Zaten adaletli olmayı yapmak kötülüklerin en büyüğüdür. Platon, "seçim söz konusu olursa, kötülük yapmaktansa kötülük görmeyi seçerim" der.¹²

Platon'a göre mutluluk, kişinin adaletli olmasıyla ilgilidir. Adaletten ayrılan, kötü olan mutlu değildir. Adaletli olmayan ve adaletli işler yapmayan bir kimse mutsuzdur. Cezasını çekerse mutsuzluğu azalır.¹³ Mutlu olmayı isteyen kişi adaleti aramalıdır.¹⁴ Adil insan mutlu ve güçlüdür. Platon'da ruh ya da beden erdemi talihin verdiği bir şey değildir. Onların payına düşen adalet

(6) a.g.e., 463/d.

(7) a.g.e., 465/b-c, 472/e.

(8) a.g.e., 470/d, 472/e-c, 475/c.

(9) a.g.e., 477/e, 478/e, 491/c, 492/d-c, 494/c.

(10) a.g.e., 498/c-d.

(11) a.g.e., 460/c.

(12) a.g.e., 466-e.

(13) a.g.e., 470/e.

(14) a.g.e., 507/b.

düzeninin sonucudur. Bir şeyin iyi olmasını sağlayan düzen, o şeyin özünde bulunan özel bir düzendir. Düzenli olan adaletlidir. Adaletli ruh ise iyidir.¹⁵

Sofistlerden Thrasyamakhos'a göre ise adalet güçlülünün işine gelendir. Her yönetim kendi kanunlarını işine geldiği gibi koyar. Koyduğu kanunların yönetilenler için de adaleti sağladığını iddia eder. Koyduğu kanundan ayrılanları da kanuna ve adaletle karşı gelmiş kabul ederek cezalandırır, bu yüzden de adalet yönetenin işine gelendir. Güç de yönetende olduğuna göre düşünmesini bilen bir kişi şu sonuca varır: Adalet güçlülünün işine gelendir.

Platon ise buna karşılık yöneticilerin de yanıldıklarını ve koydukları kanunların bazılarının doğru, bazılarının ise yanlış olduğunu ifade eder. Doğru olan yalnız güçlülünün işine geleni yapmak değil aksine işine gelmeyeni de yapmaktır. Her sanat yöneldiği şeyin menfaatini hedefler. Örneğin hekimlik sanatı hastanın menfaatini gözetir. Aynı şekilde yöneticilik sanatı da yönetilenlerin menfaatini gözetmek zorundadır.¹⁶

Platon'da adalet, en iyi bireylerin ve en iyi toplumların ruhundan başka bir şey değildir. O erdem olarak adaletin kişisel olabileceğini, ama adil yurttaşın ancak adil bir toplum tarafından ortaya çıkartılabileceğini düşünmektedir. Öte yandan Platon'a göre kendi işini gören ve başkasının işine burnunu sokmayan her kişide adalet içkindir. Tüccar, asker ve koruyucu başka sınıfa karışmadan işini görüyorsa devlet adaletlidir.¹⁷

Özetle hocası Sokrates'ten miras olarak bu kavramı ele alıp inceleyen Platon, Sofistlerin zorbaca davranışlarının da etkisiyle adaleti ondan daha öte ve daha önemli bir yere oturtmuştur. Öyle ki O adaletin insandaki ve ideal devletteki yansımaları, ona ulaşmanın imkanını ve bu imkanı gerçekleştirme yollarını da sırasıyla göstermiştir. Örneğin ona göre insan, adaletle tek başına varamaz. O'na varmak için iyi ve mutlak adaletli olan Tanrı'ya benzemek gerekir. Mutlak adalet olan Tanrı'ya benzemek ise ancak eğitimle mümkün olacaktır. Çünkü bilgelik biliminden yoksun olanlar, yaptıklarının adaletli ve yararlı olup olmadığını bilemezler.¹⁸ Filozofun eğitimi bu nedenle çok önemlidir ve çok meşakkatli bir yoldan geçmektedir. Yani adaletli bir insan haline gelmek güçtür. Çünkü Tanrılar, erdemlin önüne alın terini koymuşlardır. Erdeme ulaşmak güç olsa da, bir defa adaletle varıldı mı elde tutulması kolaydır.¹⁹ Bu düşüncesinden hareketle Platon, adaleti akıllılık ve değerliliğe, adaletsizliği de bilgisizliğe benzetmektedir. Buna göre adaletli olan akıllı ve değerlidir. Zorba olan da bilgisiz ve kötüdür.

Platon felsefesinde Tanrı (Demiurge) dünyayı adaletle kuran bir mimardır. Yani onun bu dünyayı adaletle götüren bir planı vardır. Böylece de Tanrı'ya inanan insan, erdemli ve adaletli olmak için iyi bir dayanak elde etmiş olur.²⁰ Ona göre adaletsizlik Tanrısal varlıklar arasında yoktur. Adaletsizlik ölümlü tabiatlar arasında ve şu topraklar üstünde hüküm sürer. Onun için mümkün olduğunca çabuk buralardan yukarıya kaç-

(15) a.g.e., 306/e.

(16) Platon, Devlet, 339/a-c-d, 342/c-d-e.

(17) a.g.e., 367/a, 351/a, 335/e.

(18) Platon, Kharmides, (çev. Tanju Gökçil) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, 171/d-e, 173/b-c, 174, 176c-d.

(19) Platon, Prtagoras, (çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, 343/b.

(20) Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 67.

maya çalışmak gerekmektedir. Bu, elden geldiğince Tanrı'ya benzemekle mümkün olur. Tanrı son derece adaletlidir. Hiç kimse bu konuda tam olarak ona benzeyemez. Çünkü insanların en iyisi ve adaletlisi dahi ancak filozof olabilir.²¹

Adaletin bireysel ruhlar ile olan bağlantısından bahsedildikten sonra Platon'un ideal devletinde adaletin yerine değinilmesi gerekecektir. Platon ideal devletini 'devlet' adlı diyalogunda anlatır. Ona göre devlet insanların bir araya gelerek kurdukları bir kurum değildir, bir organizmadır, bir bütündür. Devlet büyük çapta bir insandır ya da insan devletinin minyatürüdür. Platon'un adalet anlayışında öncelik birey değil devlettir.

İdeal devlet, birey ve sınıfların adalet erdemine uygun kurgulanmasından doğar. Ona göre ideal devlet yöneticiler, savaşçılar ve işçiler sınıfından meydana gelen adaletli bir bütündür. Bu anlamda insan ruhuna benzer. Çünkü insan ruhu da akıl, öfke ve şehvet olarak üç kısımdan oluşan bir bütündür. İşte Platon'a göre bu bölümlerin kendi içlerinde birbiri ile olan uyumu onların adaletini ortaya çıkaracağı gibi, devletin sınıfları ile ruhun bölümleri arasındaki ilişkinin ahengi de ideal devletin adalet erdemine uygunluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Platon'a göre insanda iyi ve kötü olmak üzere iki yan bulunmaktadır. İyi yan kötü yana üstün olursa insan kendisinin hakimi olur. Kötü yan iyi yanı yönlendirirse, insan kendisine köle olur. İnsandaki ahengi koruyan ve iyi yanın kötü yanı kontrol altına aldığı uyuşmaya adalet denir.²² Öte yandan Platon'da iyi

şeyler tanrısal ve insani olmak üzere iki türdür. İnsani iyiler, tanrısal iyilere bağlıdır. İnsani iyiler sağlık, güzellik ve bedeni hareketlerdir. Tanrısal iyiler ise akıl başında olmak, usla birlikte giden ölçülü bir ruh huyu ve ikisinin yiğitlikle bir araya gelmesiyle oluşan adalettir. Yasa koyucu insani iyileri tanrısal iyilere benzetmeli, tanrısal olanları da akla kılavuz etmeli ve buna göre ideal devleti kurmalıdır.²³ Yani adaletli bireyi yetiştirmek, ideal devleti kurmak için ön şarttır. Adaletli bireyi yetiştirmek ve ideal devleti kurmak filozofun işidir, filozof bunu idealinin bilgisiyle yapar.

Adalet, akıldan olup bitenleri yönetmesi, öfkenin ise onu dinlemesidir. Eğitim bu iki ruhu kaynaştırır. Akıl, hayvani ruhun istek ve arzularının dal budak salıp güçlenmesine, işini görecektir yerde akıl emrine almasına izin vermez, ona kumandanlık eder. Çünkü şunu bilir; istekler boşa geçerse bütün hayatı altüst eder. Dertlerde de, zevklerde de insanı dizginleyecek olan akıldır. İnsanı bilge kılacak ve onu ölçülü yapacak olan da akıldır. Adalet, yöneten ve yönetilenlerin konularını bilip ona uygun davranmalarını ortaya çıkarır. Ruhun diğer iki kısmı kumandayı akla verirlerse adaletli olunur.²⁴ Adaletli olan kişi, içindeki hayvanlığı insanlık, daha doğrusu Tanrılık ruhunun emrine vermelidir. Adaletli olmayan ise, uysal yanını azgın yanının emrine verir. Çünkü her insanın sahip olduğu yan, daha iyi ve daha üstün olduklarından efendi durumunda olanlar ve ona itaat etmesi gerekenler olmak üzere iki türdür. Öyleyse içimizdeki efendi yanı her zaman köle olana tercih etmeliyiz. Böylece efendilerimiz olan

tanrılardan ve onları izleyen varlıklardan sonra en çok ruhumuza değer vermeliyiz.²⁵

Platon'a göre Tanrısal yanını aşağılık yanına kul köle eden adam mutlu olamaz. Oburluk, süs düşkünlüğü ve tembellik içimizdeki canavarı besler ve büyütür. Dik kafalılık, hırçınlık içimizdeki aslanın ölçüyü bozmasına sebep olur. Dalkavukluk, alçaklık içimizdeki aslanın öteki hayvanlara köle olmasına sebep olur. Böyle birisi her türlü erdemden yoksun ve adaletsiz biri olur.²⁶

Yapılan işin adaletli ve iyi olması için bu işi adalet ve ölçüye dayandırmak gerekir. Örneğin böyle bir durumda erkeğin erdemi, devlet işlerinin iyi çevrilebilmesi, dostlara yararlı olması, kimseye kötülük yapmamasıdır. Kadının erdemi ise evinin işlerini iyi çevirmesi, evin düzenini sağlaması, kocasına itaat etmesidir. Burada erdem adaletten başka bir şey değildir.²⁷

SONUÇ

Sonuç olarak Platon felsefesinde, felsefenin en eski kavramlarından biri olan adalet kavramı başta ahlak ve siyaset felsefesi olmak üzere tüm sisteminin içinde kendine bir yer bulmuştur. O bireyden başlayarak onda bir erdem olarak adaletin ne olduğuna değinmiş, ardından büyük çapta insan olan devlette yani ideal devletinde adaletin ne olması gerektiğini sorgulamıştır. Bu sorgulama esnasında büyük sistemci bir filozof olmasından olsa gerek kendinden önce olan ve dönemi içindeki düşünürlerden yola çıkarak öğretisini geliştirmiştir. Başlangıçta Sokrates'in ahlak öğretisinden yola çıkmışsa da yaşadığı dönemde-

ki ahlaki ve siyasal değişimler nedeniyle özellikle Sofistlerin etkisi ve Polis'in çözülmeye başlamasıyla birlikte adalet kavramı kendisine daha önemli bir yer bulmuştur. Platon bu anlamda adaleti o kadar önemsememiştir ki, "insan adaleti, kendi yaşamından, çocuklarından üstün tutmalı ki hades ülkesine vardığında orayı yönetenlere karşı kendini savunabilsin" demiştir.²⁸

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, Adalet Md, TDK Yay., Ankara, 1975.
- Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Adalet Md. İstanbul, 1999.
- GÖKBERK, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- PLATON, *Devlet*, (çev. Selahattin Fyüboğlu-M. Ali Cimboz), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.
- PLATON, *Gorgias*, (çev. Melih Cevdet Anday), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- PLATON, *Kharmides*, (çev. Tanju Gökçil) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- PLATON, *Kriton*, (çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- PLATON, *Menon*, (çev. Adnan Cemgil), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- PLATON, *Pratagoras*, (çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- PLATON, *Sokrates'in Savunması*, (çev. Teoman Aktürel), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

(21) Platon, *Theaitetos*, (çev. Macvit Cökberk), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, 176/ b-d-e.

(22) Platon, *Devlet*, 431 a-b-d.

(23) Platon, *Yasalar*, I-XII kitaplar, (çev. Saffet Babür- Candan Şentuna) Kabaalçı Yayınları, İstanbul, 1994, 626/d.

(24) Platon, *Devlet*, 442/ c-d.

(25) Platon, *Yasalar*, 726/ a.

(26) Platon, *Devlet*, 390/ a-b.

(27) Platon, *Menon*, (çev. Adnan Cemgil), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, 72/a, 73/b-c.

(28) Platon, *Kriton*, (çev. Tanju Gökçil), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, 54/b.

• PLATON, *Theaitetos*, (çev. Macit Gökberk), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

• PLATON, *Yasalar*, I-XII kitaplar, (çev. Saffet Babür- Candan Şentuna) Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1994.

Hukukun Arkeolojisi

Mustafa KUTLU(*)

GİRİŞ

Hukuk alanı sanılanın ve görünenin aksine oldukça dinamik bir yapıdır. Adliye binalarının ürkütücülüğü ve hantallığı içinde binlerce hak sürekli olarak birbiriyle çatışma halindedir. Yargı yapılanmasında, hakların çatışmasının yarattığı kargaşa içinde verili bir kamusal bütünlük kurulmaya çalışılır. Bu olağanüstü gerçeklik kurumsal ve mesleksel olarak her zaman ve her yerde sıradanlaştırılır. Hukukun genel sorunlarından minimize edilmiş hemen her hak arayışına, hukuksal bir çözüm, daha doğrusu yaşamsal bir yanıt üretilir. Yargı kendisine gelen bütün hukuksal çatışmalara meşru, tatmin edici ve adil bir kararlar karşılık vermedir. Bunun asla sonu yoktur; haklar arasındaki uzlaşmaz ve sonu gelmez çatışmanın ve yarışın can almadan, kafa yarmadan, göz çıkarılmadan sonuçlandırılması kamusal hayat için kaçınılmazdır.

Bu hukuksal dinamizm, yerleştiği ve sosyolojik aidiyet bağlarıyla donatıldığı ölçüde ne olduğunu sorunlu hale getirir. Diğer yandan hukuk kuralları yerleşmeden bedenleşemez. Bu karşıtıktan doğan kamusal ikilemler zorunlu olarak hukuksal tercihler yapmamızı gerekli kılar. İnşa edilen hukuksal tercihlerin; nasıl ve nereden kaynaklandıkları, izledikleri yollar, etkilendikleri, evrilip çevrildikleri, çıkar veya yarar mekaniz-

malarının anlamlandırılması toplumsal gerçeklik için son derece önemli dayanak ve nirengi noktaları elde etmemizi sağlar ve hukuksal anlamda var edilenin, kamusallığının biçimini görmemize yol açar.

Yerel aidiyet, iktidar, egemenlik ve çıkar ilişkilerinin kaçınılmaz olarak hissettirdiği ve dayattığı geleneksel zihniyet, otorite ile baskılayıcı sosyal duygulanım kalıplarının hukukun inşasında ve uygulamasında ne tür sorunlara yol açtığını bilmeliyiz. Yargı algılaması ile hukuk ya da kurumsal ile ilke arasında bir gerilim ya da karşıtlık olup olmadığını anlayabilmek için de her tür türlü yerelleştirilen hukuk ile onu eyleme dönüştüren yargı üzerinde sosyal bir arkeolojik kazı çalışması yapmak yaşamsal görünüyor.

A – HUKUKUN İNŞASI

1 – Hukukun Varsayımı

Hukuk kurallarının insana için, toplumsal yaşamdan ve gereksinimlerden kaynaklanan normları, kabulleri ve özellikleri vardır. Bunun yanında ve daha da önemlisi hukukun varoluşunu koşullayan bir iktidar alanı, hukuk yapıcı egemen toplumsal güçler ve kurumlar söz konusudur. Hukuk düzeninin ortaya koyduğu sosyal oyun alanının, hukukun düzen işlevinin insani ve toplumsal

(*) Yargıç, Sincan Adliyesi, Ankara